

Veacuri de lectură

Valentina Topalo,
Centrul Activități Culturale și Promoționale

Din șirul de activități culturale de importanță, înscrise în agenda Centrului Activități Culturale și Promoționale, fac parte și celebrarea a două mari texte ale umanității: **Divina Comedie** și **Hamlet**.

În 2006 s-au împlinit **685 de ani** de la apariția **Divinei Comedii** (1321) a lui Dante Alighieri și a **405 ani** de la apariția lui **Hamlet** (1601) de William Shakespeare.

Divina Comedie, în italiană *Divina Commedia*, este capodopera lui Dante Alighieri, scrisă în perioada exilului (1310 - 1314). Este compusă din 3 cîntece: *Infernul*, *Purgatoriul*, *Paradisul*, fiecare - împărțit în 33 de cînturi. După cum menționează *The New Encyclopaedia Britannica*, titlul inițial dat de autor a fost **Comedia**, determinativul **Divina** îi aparține lui Boccaccio care îl utilizează pentru prima dată în lucrarea sa **Trattatello in laude di Dante**. Pe vremea lui Dante, cărțile se vindeau în farmacii. În ele, *Divina Comedie* va apărea pentru prima dată în vînzare în

1472 în Foligno (la Johann Neumeister), Jesi, regiunea Anconei (la Federicus de Comitibus), și Mantova (la Paulus Teutonicus). În 1487, la Brescia apare primul Dante ilustrat cu gravuri în lemn. 67 de planșe cu chenare mari ornează acest text celebru. Prin *Infern* și *Purgatoriu*, Dante, cum se știe, este călăuzit de Virgiliu, simbol al înțelepciunii, Beatrice îl ajută să găsească *Paradisul*. În lumea literară se știe- cartea imprimată pînă la 1500 este o *incunabulă* (de la scutece, leagăn), așa sînt clasificate cărțile imprimate înainte de Paștile din 19 aprilie 1501, după calendarul gregorian. În cartea lui Albert Flocon: *L'Univers des Livres*, Hermann, Paris, 1961, se menționează că aproximativ 40 000 de titluri, apărute (printre ele și *Divina Comedie*) înainte de 1500, sînt conservate și inventariate, din ele 40 la sută revin Italiei, 30 la sută Germaniei, 15 la sută Franței etc. Imaginea leagănului a fost folosită pentru prima dată de Bernhard von Mallinckroth, în 1639, cu ocazia bicentenarului invenției lui Gutenberg, vorbind despre *prima tipografie incunabula*. Astăzi, cuvîntul **incunabul** dă greutate cărții, sporindu-i valoarea. Savantul iatalian Brassicanus, vîzînd biblioteca bibliofilului Matia Corvin, rege

al Ungariei a exclamat: „ Zei nemuritori, cine ar putea înțelege ce bucurie a fost pentru mine un asemenea spectacol? Nu creadeam că mă aflu într-o bibliotecă, ci, cum se spune, în sânul lui Jupiter, așa de multe cărți vechi se găseau acolo...”

Biografia apariției volumului este interesantă: Dante apare într-o tipăritură bibliofilă în 1555 a editorului venețian Ludovico Dolce. În 1757 - 1758 apare o altă ediție ilustrată, inedită a lui Dante realizată de Zatta - editor de cărți alese, menținută în tradiția barocului italian, apoi au apărut și alte ediții ilustrate de Boticelli, Michelangelo, Rafael, în sec.XX - Salvador Dali.

Urmează și alte ediții ale **Divinei Comedii**, în traducere. Cea mai bună traducere în limba franceză este cea realizată de Lamene, în limba engleză – de Longfellow, în germană- de Filalet, în rusă - de M.Loizinschii, în română- de G. Coșbuc. Trebuie de menționat că **La Divina Commedia** a fost tradusă în engleză de Henry Boyd în 1802, urmate de cele mai reușite traduceri realizate de Dorothy L. Sayers and B. Reynolds (1949 - 1962), W. F. Ennis (1965) and Hohn Ciardi (1977).

George Coșbuc a tradus **Divina Comedie** pe care Tudor Vianu o caracteriza drept „*opera cea mai de seamă a măiestriei sale poetice*”. Inițial, Coșbuc începe să traducă după o versiune germană, apoi învață singur limba italiană, călătorește în Italia în 1912. Și-a alcătuit o vastă bibliotecă dantesă, reluând traducerea, dar deja după original, traducere la care a lucrat mai mult de cincisprezece ani. O primă versiune românească integrală a *Infernului* a fost pregătită pentru tipar mai întâi în 1902 și apoi în 1906, Coșbuc revenind asupra acestor versiuni în 1907, când definitivase traducerea *Purgatoriului* și *Paradisului*. În

toamna anului 1911, George Coșbuc a publicat versiunea românească a **Divinei Comedii**, „*una din cele mai expresive traduceri pe care le cunoaște lumea*”.

Biblioteca noastră pune la dispoziția cititorilor colecția dantesă deținută: **Divina Comedie**, edițiile 1957, 1965, 1971, 1993, 2004, **Divina Comedie: Comentarii** de G.Coșbuc, Ed. Cartier, Ch, 2001; Alexandru Balaci. **Dante**, Ed. 100+1 Gramar, București, 1995 și **Карль Федерень. Данте и его время**, переводъ съ немецкаго В. М. Спаской, подъ редакцей М. Н. Розанова, приватъ-доцента Московского университета, Изд. И. Д.

Сытина, 1911, серия Библиотека для самообразования. Semnalăm cu satisfacție că această lucrare propusă cititorilor, în 1911, în colecția monografiilor ilustrate **Dichter und Darsteller**, astăzi stă la dispoziția studentului bălțean. Prezenta monografie este rodul unor atente și minuțioase cercetări de arhivă, a interpretării epocii lui Dante Alighieri, volumul reușind să rămână în actualitate. Structurată în două capitole (primul se referă la aspectele teoretice literare-istorice ale evului mediu,

numit *Timpul*, cel de-al doilea îl constituie viața și opera lui Dante, examinate în detalii). Un capitol separat este dedicat **Sentințelor**, care fixează nu numai unele momente privind învinuirea adusă lui Alighieri la 10 martie 1302 la Florența, ci și pentru că sînt arătate metodele de activitate ale avocaturii italiene a timpului. Impresionează și cele 271 de desene, portrete în extensio inedite, reproduse din Libro del Chiodo, Arhiva de Stat din Florența. Trebuie relevat și meritul autorului de a fi imprimat întregului text un stil coerent, care, în ciuda atîtor decenii, asigură plăcerea lecturii. Cu excepția copertei (e sub nivel) lucrarea e realizată în condiții grafice deosebite. Volumele aflate în colecția Bibliotecii oferă cititorului posibilitatea de a cunoaște în detalii minunata operă a lui Dante.

Sînt **405 ani**, de cînd poetul și dramaturgul englez William Shakespeare a scris tragedia **Hamlet** (1600 - 1601), ea fiind una dintre cele 10 piese despre regii englezi de la regele John (Ioan) pînă la Henry (Henric) al VIII-lea. Piesa a fost publicată în timpul vieții dramaturgului, în faimoasele quarto-uri – cărți denumite după formatul lor tipografic. Se presupune că data compunerii tragediei este anul 1597 - 1601, fiind descoperite trei texte distincte: primul in-quarto din 1600, (în versiune trunchiată), al doilea mai complet, din 1603, și versiunea apărută în in-folio-ul din 1623 cu concursul dramaturgului Ben Jonson, cuprinzînd 36 de piese. Îtîia versiune a lui *Hamlet* se găsește în *Historia Danica de Saxo Grammaticus*, scrisă în jurul anului 1600. Începînd cu 1603, **Hamlet** sau **Istoria tragică a lui Hamlet, prinț al Danemaricii**, este jucată pe scena din Londra, la universitățile Cambridge și Oxford. Exemplarul solo al acestei ediții se

păstrează în biblioteca lordului Devonshire, reeditat în 1604 cu titlul **Hamlet**, avînd explicația „autorul a revăzut și adăugit piesa, astfel, în ea este inserat de două ori mai mult material decît în precedentă”. Apoi au apărut și alte ediții în anii 1605, 1609, 1611.

Istoria prințului Hamlet a fost povestită în *Historia Danica de Saxo Grammaticus*, apoi repovestită într-o nuvelă franceză scrisă de Bellefore și mult mai tîrziu a apărut în versiune engleză cu titlul *History of Hamlet*. Inspirîndu-se din aceste surse, Shakespeare a creat geniala sa lucrare. Creația lui Shakespeare s-a impus lent, găsindu-și recunoașterea atît în Anglia, cît și în străinătate abia peste două secole după moartea dramaturgului. Marele eveniment al editurii engleze din secolul al XVII-lea este publicarea postumă a **Mr. William Shakespeare's comedies, histories and tragedies**, în 1623, cu frumosul portret gravat de olandezul Martin Droeshout pe pagina de titlu. Fără acest „First Folio”, realizat de către frații Isaac și William Jaggard, s-ar putea pune rămașag că 18 din dramele lui Shakespeare nu ar fi fost niciodată cunoscute. Alte drame erau în variantă de manuscrise. Începînd cu 1594, celelalte drame au fost imprimate în quarto, astăzi adevărate rarități. Frații Jaggard au pus bazele unei asociații împeună cu alți trei editori londonezi și cu proprietarii manuscriselor, Hemminge și Condell, prieteni cu Shakespeare la teatrul din Blackfriars. Această carte (de 908 pagini), dedicată conțelui Pembroke, este orice în afară de o capodoperă tipografică. Apărută în 600 de exemplare, ea valora (la apariție) o liră. În 1909, un exemplar a fost achiziționat pentru

Biblioteca Folger - Shakespeare din Washington la prețul de zece mii de lire.

Annales Typographici (Nurnberg, 1793 - 1803), de G.W. Panzer, în 11 volume, constituie primul repertoriu metodic al cărților apărute pînă la 1536. Albrecht Durer (renumit pictor german, fiu de bijutier, devenit un mare artist al timpului său) spunea: „căci dacă eu aprind o scînteie, aportul și îmbunătățirea altora ar putea face ca în timp să izbucnească o vîlvătaie care să lumineze întreaga lume”. După Durer, cărțile cu frumoase gravuri în lemn se vor înmulți. Durer a inventat cadrul geometric pentru construirea majusculilor, inserînd și frumoase imagini, gravate în lemn, scheme limpezi și simple. Sute de gravuri de Durer sînt răspîndite prin mai multe volume ale dramaturgului. Ornamentele pictate exprimă fără echivoc profundul adevăr: „*Cupiditas aedificandi aedificando non tollitur*” sau „lăcomia de a colecta nu dispare odată cu colecția”, cum s-ar traduce mai liber meditația ce deschide lucrarea **DE reaedificatoria** de Leon Battista Alberti), Florența, N.Lorenzo, 1485). Astfel de gravuri le puteți vedea în volumul **Шекспиръ**. Библиотека Великих Писателей, под ред С. А. Венгрова, т. III, изд. Брокгаузъ-Ефрона, С-Петербургъ, 1903. Volumul conține 586 desene ale pictorilor F.E.Pico, Daniela Maclise, Sir John Gilbert, F. Schworer, Byam Shaw, Eugène Delacroix, Johann Heinrich Eussli și alții. Demne de atenție sînt fotografiile actorului german Barnay în rolul lui Hamlet, 1812, actorului englez Sir Henry Irving 1838, Brockmann (1715 - 1812), creatorul rolului lui Hamlet, englezul John Kembl, 1757 - 1823, renumiții actori ai epocii noi: Mounet Sully, 1841, Ernesto Rossi, 1829 - 1896, a actriței

Ellen Terry și Modjesca în rolul Ofeliei, cît și telegravuri, fotografuri și hromolitografii cu actorul V. A. Karatîghin în rolul lui Hamlet, 1802 - 1853. Piesa **Hamlet** din acest volum are un ornament din epoca Renașterii realizat de frații Fratelli Bernardini, detti gli Albanesotti, Venezia, 1498.

De asemenea, sînt 28 de desene din diverse scene cu *Hamlet*, *Hamlet și Mama*, *Umbra Tatălului*, *Ofelia înebunită*, *Ofelia lîngă rîu*, pictori – John Everett Millais, 1829 - 1896, și altă variantă a acestui tablou, de Richard Westall, *Hamlet și Groparii*, pictor - Eugene Delacroix, 1798 - 1863, Ofelia pictată de Konstantin Makowsky, 1839, și de pictorul german Victor Muller, 1829 - 1871. Talma Francois Joseph, actor francez, cînd venea să-l vadă pe Napoleon, era primit imediat de către acesta, împăratul ținîndu-și ministrii în antecameră pînă termina de sporovăit cu tragegianul preferat. Se vede că celebrul conducător de oști îl citise pe Shakespeare, care venerase actorii: „*ei sînt cronica prescurtată a vremurilor*”... Pieseile lui William Shakespeare au pătruns în România, Rusia prin intermediul traducerilor. Adaptările dramaturgiei shakespeareane au devenit tot mai numeroase pe măsură ce „Zeul Teatrului” a fost acceptat cu entuziasm de aristocrația și burghezia cultivată din toate țările europene. Voltaire l-a tradus în 1776, iar în România, Shakespeare a fost tradus grație osîrdiei lui Alexandru Beldiman, Costachi Conachi, George Asachi și a altor înaintași inimoși ai pașoptiștilor. Teatrologia românească se poate mîndri că prima sa fișă bibliografică despre Shakespeare se datorează lui Cezar Bolliac.

Istoria capodoperei shakespeareane în România mai reține un Hamlet al lui Aristide

Demetriade (la 24 martie 1921 în Basarabia, la Chișinău joacă trupa condusă de el, și tot Demetriade a realizat unul din cele mai reușite chipuri al acestui personaj shakespearean în perioada interbelică), în primăvara anului 1929, 1941. În 1950, în România au fost înființate un comitet Shakespeare care avea misiunea traducerii integrale a textelor marelui englez. După zeci de ani de muncă, editurile din țară au reușit editarea operei complete a lui Shakespeare, rod al eforturilor criticilor literari, profesorilor universitari, regizorilor și criticilor de artă. Între 1955 și 1963, au apărut unsprezece volume care cuprindeau întreaga operă dramatică a lui Shakespeare. Printre traducători se numărau Ion Vineanu, Dan Grigorescu, Dan Lăzărescu, Virgil Teodorescu. O altă ediție integrală a operei dramatice a apărut în opt volume între 1982 și 1990. Colecția Shakespeareană a bibliotecii noastre cuprinde ediții apărute la editurile din străinătate: **The Albion Edition. The Works of William Shakespeare with life, glossary etc.** (From the texts of the first folio, the quartos, and compared with recent commentators), London: Frederick Warne and Co. And New York, 1895; **The handy-volume Shakespeare. Hamlet, Prince of Denmark. Romeo and Juliet. Pericles, Prince of Tyre**, vol. XI, ed. Bradbury, Agnew and Go. 1896, **Полное собрание драматических произведений Шекспира в переводе русских писателей**, издание Н. А. Некрасова и Н. В. Гербеля, том второй, Санкт Петербург, 1866. Pe lângă **Antologia bilingvă Shakespeare** (volum alcătuit de Dan Duțescu și Leon Levițchi), apărută în 1964 la Editura Științifică, colecția noastră înglobează traduceri aparținând autorilor din România,

Rusia, Germania. Unul din ei este Mihnea Gheorghiu, tot el autorul lucrării **Scene din viața lui Shakespeare**, Editura pentru Literatură, 1958, 1968. Nu este de neglijat nici volumul **Mai este Shakespeare contemporanul nostru**, coordonator John Elson, București, 1994, cât și variantele electronice ale unor documente (situl scriitori.liternet.ro) realizate de Tudor Arghezi, Gala Calaction, Ion Marin Sadoveanu, Tudor Vianu, Ion Barbu, Ion Frunzetti, Dan Duțescu, L. Levițchi, Dan Botta, etc.

Hamlet continuă să prezinte interes pentru utilizatorul/spectatorul contemporan; însă *dintr-un punct de vedere există diverse abordări atât pentru a-l face pe Shakespeare contemporanul nostru cât și pentru a-l trata ca pe cineva care a scris într-un anumit moment al istoriei.* (Martin Esslin, profesor de dramaturgie la Stanford University din California).

Bibliografie:

1. Balaci, Alexandru. *Dante*, București, Ed. 100+1 Gramar, 1995.
2. *Divina Comedie*: Comentarii de G. Coșbuc, Ch., Ed. Cartier, 2001.
3. *Mai este Shakespeare contemporanul nostru*, coordonator John Elson, București, 1994.
4. *The New Encyclopaedia Britannica*, vol. 2, 10, 27, Chicago, 1993.
5. Flocon, Albert: *L'Univers des Livres*, Paris, Hermann, 1961.
6. <http://scriitori.liternet.ro>
7. www.literature.org
8. www.google.com
9. <http://infomotions.com>